Kenmerk: 406898 / 406899

Aan het algemeen bestuur

Datum: 18 november 2026

AB-voorstel Programma Howabo
P087300 Verkenning HOWABO

Voorstel

1. Kennis te nemen van de nota van zienswijzen op het ontwerp Programma Hoogwateraanpak Brabant Oost (Howabo) incl. het milieueffectrapport (planMER);
2. Kennis te nemen van het advies van de Commissie m.e.r. op het planMER;
3. Het definitieve Programma Howabo incl. planMER vast te stellen en de financiële gevolgen daarvan vast te leggen in de begroting 2027.

0. Korte samenvatting

Na afloop van de terinzageleggingsperiode en na ontvangst van het advies van de commissie voor de milieueffectrapportage (commissie Mer)heeft het dagelijks bestuur op 29 september besloten het Programma Howabo ter vaststelling voor te leggen aan het algemeen bestuur. Het algemeen bestuur is bevoegd gezag voor de definitieve vaststelling van het programma. Daarmee ligt nu de afronding voor van een traject waarin het algemeen bestuur vanaf de start betrokken is geweest. Na de vaststelling van de samenwerkingsovereenkomst (SOK) in 2022, de verdere uitwerking van de aanpak, de participatie met de omgeving en de doorlopen MER-procedure, ligt nu het eindresultaat ter besluitvorming voor. Met de vaststelling van het Programma Howabo voltooit het algemeen bestuur een traject dat het gedurende meerdere jaren heeft gevolgd en mede richting heeft gegeven. Tegelijkertijd legt het daarmee de bestuurlijke basis voor de uitvoering van de Hoogwateraanpak in Brabant Oost in de komende jaren.

De financiële doorwerking van het programma stond in de Voorjaarsnota 2027 en maakt onderdeel uit van het begrotingsvoorstel 2027, die op 25 november ter vaststelling aan het algemeen bestuur wordt voorgelegd. Na vaststelling werken deze middelen door in de meerjarenbegroting en keren zij de komende jaren jaarlijks terug in de planning- en controlcyclus.

1. Inleiding

1.1. Aanleiding

De Omgevingswet verplicht de waterschappen Aa en Maas en De Dommel om een Programma op te stellen waarin zij aangeven hoe zij weer gaan voldoen aan de geldende beschermingsnorm (omgevingswaarden) voor de regio ‘s-Hertogenbosch. Het Programma Howabo maakt deze beleidsopgave concreet. Het Programma is uitvoeringsgericht en beschrijft hóe de waterschappen de benodigde overstromings-risicoreductie gaan realiseren en binnen welke termijn. Het Programma is voor de waterschappen zelfbindend op doelrealisatie. Het Programma bindt in inspanningszin, niet in de zin dat elke maatregel onverkort en ongewijzigd moet worden uitgevoerd. De 11 maatregelen vormen met de nu beschikbare kennis het kader voor de uitvoering van de opgave.

1.2. Beleidscontext/Historie

De kans op overstromingen in Oost-Brabant wordt door klimaatverandering steeds groter. Als het water hoog staat in de Maas, én veel water via de Aa en de Dommel richting het laaggelegen ‘s-Hertogenbosch stroomt, kan het gebeuren dat dit water niet meer in de Maas kan uitstromen. Dan overstromen de Aa en de Dommel, mogelijk zelfs tot aan Boxtel. Wanneer dit gebeurt, weten we niet. Maar als het gebeurt, is de schade groot, zoals in Limburg (2021). Er moet voor dit extra water een oplossing worden gezocht om dat te voorkomen.

Na 1995 is ruimte gemaakt om 14 miljoen kubieke meter water te bergen nabij ‘s-Hertogenbosch. Nu zoeken we nog een oplossing voor zeker 36 miljoen kubieke meter, oplopend tot ca. 50 miljoen kubieke meter water in 2050. Waterschappen Aa en Maas en De Dommel, gemeenten ’s-Hertogenbosch, Vught, Heusden, Sint-Michielsgestel en Boxtel, provincie Noord-Brabant en Rijkswaterstaat werken samen aan een plan met maatregelen. Om de samenwerking kracht bij te zetten is op 13 februari 2025 door de negen Howabo-partners de ‘Samenwerkingsovereenkomst (SOK) Verkenningsfase Hoogwateraanpak Brabant Oost’ getekend met het principe ‘samen uit, samen thuis'. Het doel is een lange termijn samenwerking om zo doelen uit het Programma Howabo te bereiken en de grote opgave op te lossen.

Met de partners is een voorverkenning uitgevoerd die eerder meer dan 50 bouwstenen heeft opgeleverd. Op basis van de beoordeling van de effectiviteit van deze bouwstenen en de koppeling aan een strategie is dit teruggebracht tot elf oplossingsrichtingen. Het gaat om een combinatie van technische en ruimtelijke maatregelen: van bovenstrooms vasthouden en bergen, tot bergen in de regio Den Bosch en afvoeren naar de Maas. Deze elf oplossingsrichtingen zijn onderzocht op haalbaarheid, maakbaarheid en betaalbaarheid. Via een planMER zijn de milieueffecten van de oplossingen in beeld gebracht (zie bijlage 2). Inwoners van Brabant Oost zijn gevraagd mee te denken in de participatieve waarde evaluatie (PWE) en maatschappelijke organisaties zijn met diverse bijeenkomsten geraadpleegd. Bovenstaande heeft geleid tot een strategie waarin de oplossingsrichtingen zijn uitgewerkt tot een aanpak van maatregelen in tijd.

Met de terinzagelegging van het ontwerp Programma en de PlanMER in april 2026 is de formele voorbereiding van de besluitvorming over het definitieve Programma gestart. Nu ligt het definitieve Programma en bijbehorende PlanMER ter vaststelling voor (zie bijlage 1 en 2), samen met de nota van zienswijzen (bijlage 3) en het advies van de Commissie mer

(bijlage 4). Bijlage 5 bevat een overzicht van eerdere besluitvorming en informatievoorziening over Howabo richting het dagelijks- en algemeen bestuur.

2. Doel/meetbaar effect
Voldoen aan de geldende normen voor waterveiligheid en -overlast.
Op grond van artikel 3.10 lid 2 van de Omgevingswet is het algemeen bestuur van het waterschap verplicht een programma vast te stellen, omdat we niet aan de omgevingswaarde voldoen: de normen voor wateroverlast worden overschreden.

3. Uitwerking van het voorstel

3.1. Inhoud en argumenten

1.1 De zienswijzen onderschrijven de noodzaak van Howabo, maar vragen aandacht voor de ruimtelijke impact en verdere uitwerking van maatregelen.
In de periode 14 april t/m 27 mei hebben het Ontwerp Programma Howabo en het planMER ter inzage gelegen. Hierop zijn 32 zienswijzen ingediend. De zienswijzen richten zich vrijwel uitsluitend op het Ontwerp Programma en niet op het planMER. Uit de reacties blijkt dat de noodzaak en urgentie van de hoogwateropgave breed worden onderkend. Ook voor de strategie wordt waardering uitgesproken. De indieners richten hun zienswijzen vooral op de gevolgen van de maatregelen voor bewoners, grondeigenaren en ondernemers en de wijze waarop deze gevolgen in het gebied worden ingepast en gecompenseerd. Daarbij worden zorgen geuit over de impact op wonen, bereikbaarheid en agrarisch gebruik en schaderegelingen. Deze aandachtspunten hebben betrekking op keuzes die in de volgende fase, bij de planuitwerking, nader worden uitgewerkt. De zienswijzen geven geen aanleiding om het programma, de gekozen strategie of de opgenomen maatregelen te heroverwegen, met uitzondering van enkele tekstuele wijzigingen. Wel onderstrepen zij het belang van zorgvuldige gebiedsgerichte uitwerking, waar ruimte blijft bestaan om per locatie de meest passende oplossingen te onderzoeken. De aandacht verschuift daarmee van de vraag of de gekozen strategie juist is naar de vraag hoe de gekozen strategie gebiedsgericht en zorgvuldig kan worden gerealiseerd. Alle zienswijzen inclusief beantwoording zijn opgenomen in de Nota van Zienswijzen (zie bijlage 3). Bovengenoemde hoofdpunten uit de zienswijzen zijn ook opgenomen in de bestuurlijke samenvatting zienswijzen (zie bijlage 3b).

2.1 Het advies van de Commissie m.e.r. is positief en geeft enkele suggesties ter verbetering.
De planmer is een verplicht onderdeel bij het opstellen van een programma onder de Omgevingswet. Het doel van het doorlopen van de planmer is om in een vroeg stadium inzicht te geven in de effecten op de leefomgeving. Het planMER wordt onafhankelijk getoetst door de Commissie mer. Het toetsingsadvies in bijlage 4 van de Commissie m.e.r. bevestigt dat het Programma Howabo en het bijbehorende planMER voldoende basis biedt voor besluitvorming. Het advies leidt niet tot andere keuzes of inhoudelijke wijzigingen in het programma. Wel geeft de commissie advies om enkele onderdelen scherper toe te lichten, met name de onderbouwing van de toetsing van de opgave richting 2050 en het handelingsperspectief voor de periode daarna. In de bijlage zijn de aandachtspunten en onze reactie daarop samengevat.

3.1 De aanpak en maatregelen in het Programma Howabo dragen bij aan het realiseren van de doelstellingen in het Waterbeheerplan 2022-2027 (WBP) om te komen tot een toekomstbestendige waterhuishouding.

In het Waterbeheerprogramma 2022-2027 (WBP 5) is benoemd “Komende planperiode gaan we samen met het waterschap Aa en Maas, gemeenten, provincie en Rijkswaterstaat knelpunten analyseren en verkennen met welke maatregelen ‘s-Hertogenbosch droge voeten kan houden. Dit doen we binnen de zogenaamde ‘Howabo-aanpak’.”

Dit hebben we gedaan: De aanpak en maatregelen in het Programma Howabo dragen bij aan het realiseren van de doelstellingen in het WBP 5 om te komen tot een toekomstbestendige waterhuishouding in 2050. De Howabo opgave komt voort uit klimaatverandering en een veranderend ruimtegebruik en neemt naar verwachting in de toekomst steeds verder toe. Vanwege de omvang en complexiteit is een integrale en adaptieve aanpak vereist, met ruimtelijke én technische maatregelen, in de omgeving van ‘s-Hertogenbosch en ook bovenstrooms. Bij extreem nat weer zoals in de Howabo-situatie blijkt dat een robuust watersysteem méér nodig heeft: water vasthouden én bergen én flexibeler afvoeren en sturen. Het totale pakket maatregelen omvat daarom al deze componenten, vanuit het principe ‘Robuust waar het kan en stuurbaar waar het moet’.
De aanpak sluit aan op wat we binnen de watertransitie al jaren doen aan het robuuster maken van het watersysteem. Zo zijn in de afgelopen jaren beekherstelprojecten uitgevoerd, waterbergingsgebieden aangewezen en ingericht, bijvoorbeeld: Tongelreep, Run, Beerze, Essche stroom, Drinkwaterlandschap Groote Heide, klimaat robuust beekdal Sint-Oedenrode. Bij Aa en Maas zijn dat bijvoorbeeld het Meerven in Someren de beekherstelprojecten in Aa-Dal Noord en Aa-Dal Zuid. Verder werken we aan de ontwikkeling van de Stad als Spons en verkennen we nieuwe technieken, zoals drukinfiltratie en opslag van water in ondergrondse bekkens. Maatregelen worden opgepakt in meerdere programma’s binnen de watertransitie, waaronder het Regionaal Waterprogramma van de provincie, het Deltaplan Hoge Zandgronden en de Droogteagenda, en dragen bij aan de opgave voor Howabo.

3.2 Met de voorliggende aanpak en maatregelen zet het Programma een stevige stap in het beperken van de wateroverlastrisico’s in de regio ’s-Hertogenbosch.
De maatregelen zorgen ervoor dat in 2035 weer aan de huidige normen wordt voldaan, bereiden de regio voor op de verwachte opgaven richting 2050 en dragen bij aan een robuust en adaptief watersysteem in heel Oost-Brabant.

3.3 Aansluiten bij urgentie uit de omgeving
Water kent geen gemeentegrenzen en dus nemen we samen met de SOK-partners onze verantwoordelijkheid. We koppelen onze aanpak aan andere opgaven zoals woningbouw, energietransitie, landbouw en natuur. Zo benutten we kansen om ruimte te creëren voor water én een toekomstbestendige leefomgeving. We zoeken aansluiting bij andere ontwikkelingen zoals de herstelopgave van de regionale dijken (Hoogwaterbescherming Vught, Esch, Sint-Michelsgestel) voor het verhogen van het peil in Dommelgebied en dijkversterking Lith-Bokhoven voor gemaal Crèvecoeur. Maar we sluiten ook aan bij het op orde brengen van het Grote Pand in het Wilhelminakanaal door RWS.

3.3. Risico’s

1.1 Co-financiering vraagt om nadere uitwerking
De financiering valt in de eerste plaats onder de verantwoordelijkheid van de waterschappen. Echter, de problematiek rond ’s-Hertogenbosch is dusdanig groot en uniek dat cofinanciering vanuit meerdere partijen zoals het Rijk en Provincie gerechtvaardigd is vanuit de optiek van de twee waterschappen. Dit past minder goed in reguliere subsidies en vraagt om maatwerk. In bijlage 6 is ter kennisname de opzet van de financieringsstrategie opgenomen met 5 strategieën. Er wordt verder ingezet op de lobby en coördinatie op de (rijks)loketten. Het rijksloket voor de watersector is het Deltaprogramma. Na vorig jaar (Deltaprogramma 2026) is howabo ook dit jaar opgenomen in het Deltaprogramma (2027), en dient het als het voorbeeld van hoe we in Nederland gebieden kunnen voorbereiden op wateroverlast met een combinatie van maatregelen.

2.1 Het Programma borgt de samenhang tussen de maatregelen en het doelbereik.
Bij de totstandkoming van dit Programma is ook aan de partners gevraagd een bijdrage te leveren in de vorm van capaciteit, ruimtelijke reserveringen, vergunningverlening e.d. Belangrijk in dit Programma onder de Omgevingswet is dat de doelen centraal staan. Het gaat erom dát de doelen worden bereikt (= borgen waterveiligheidsniveau). De maatregelen zijn niet absoluut. Als omstandigheden veranderen of blijkt dat andere maatregelen effectiever zijn, kunnen maatregelen worden aangepast of vervangen. Het Programma heeft daarmee een adaptief karakter. Op basis van monitoring en evaluatie wordt tussentijds bijgestuurd. Dit doen we samen met de partners.

3.1 Risico klimaatverandering
Klimaatverandering brengt onzekerheden met zich mee over de toekomstige omvang van de hoogwateropgave. Nieuwe klimaatscenario's en verbeterde modelinzichten kunnen ertoe leiden dat de opgave in de toekomst groter, maar ook kleiner blijkt te zijn dan momenteel wordt voorzien. Daarom wordt Programma Howabo adaptief uitgevoerd. Door periodiek de nieuwste klimaatinzichten en modelresultaten te verwerken, kan het programma tijdig worden bijgesteld en blijven investeringen aansluiten bij de werkelijke opgave. Daarmee wordt zowel onder- als overinvestering zoveel mogelijk voorkomen.

4. Financiën

De totale investeringsopgave voor de voorgestelde maatregelen wordt momenteel geraamd op €485 miljoen, met een bandbreedte tot €622 miljoen. De uitwerking van de maatregel bovenstrooms vasthouden en bergen is hierin nog niet meegenomen, omdat de scope nog niet bekend is.
De waterschappen De Dommel en Aa en Maas hebben ieder €175 miljoen gereserveerd, samen goed voor €350 miljoen startkapitaal.
De reservering is daarmee geen eindbedrag, maar een stevige en noodzakelijke eerste stap om verantwoordelijkheid te nemen en zaken waar te maken. Het geraamde investeringsvolume tot 2035, ordegrootte €175 miljoen (per waterschap), voorziet namelijk in de grootste risicoreductie (insteek: ‘wat is nodig’). Daarnaast wordt ingezet op het verwerven van cofinanciering met de insteek 1/3 Waterschap De Dommel, 1/3 Waterschap Aa en Maas en 1/3 door derden. De financieringsstrategie is toegelicht in bijlage 6.

In de Voorjaarsnota 2027 is voor de uitvoering van het Programma Howabo een bedrag van € 175 miljoen gereserveerd. Dit bedrag is verwerkt in de begroting 2027, die op 25 november 2026 ter vaststelling aan het algemeen bestuur wordt voorgelegd.

Daarnaast is in de begroting een afzonderlijke investeringspost van € 46,7 miljoen opgenomen voor de hoogwaterbeschermingsmaatregelen in Vught, Esch en Sint-Michielsgestel (VEG). Waar Howabo in de begroting is opgenomen als een reservering voor toekomstige uitvoering, betreft VEG een reeds bestaande projectpost voor concrete maatregelen.
Hoewel het om twee afzonderlijke budgetten gaat, bestaat er inhoudelijke samenhang tussen beide opgaven. Een deel van de maatregelen en kosten, ter grootte van circa € 16 miljoen, draagt zowel bij aan de doelstellingen van Howabo als aan de hoogwaterbescherming in VEG. Om dubbeltellingen te voorkomen, is deze overlap slechts eenmaal meegenomen in de financiële presentatie.
Hierdoor bedraagt het totaal van de in de begroting opgenomen middelen voor Howabo en VEG gezamenlijk € 205,7 miljoen. Dit bedrag bestaat uit een reservering van € 175 miljoen voor Howabo en een projectpost van € 46,7 miljoen voor VEG, verminderd met de overlap van € 16 miljoen.

Howabo €175miljoen + VEG €46,7 miljoen - €16 miljoen (overlap) = €205,7 miljoen totaal

De bedragen zijn gebaseerd op prijspeil 2025; indexering vindt plaats naarmate maatregelen verder worden uitgewerkt en ramingen concreter worden. Het programma is dynamisch en voortdurend in ontwikkeling, de inhoudelijke wijzigingen en marktfactoren zorgen gedurende het proces voor de nodige aanpassingen, ook op financieel vlak. Tussen beide waterschappen volgt een overeenkomst om de investeringen en afspraken te borgen. Partijen maken onderlinge afspraken omtrent de scope, rollen en verantwoordelijkheden, governance en besluitvorming, financiering, risico's, planning en mijlpalen, verantwoording en rapportage, communicatie en vertegenwoordiging.

5. Uitvoering en evaluatie

5.1 Bestuurlijke vervolgstappen:

De algemeen besturen van beide waterschappen besluiten of het Programma vastgesteld wordt. Voor de Dommel besluit het AB op 18 november 2026, voor Aa en Maas is dit op 13 november 2026.

Na vaststelling van het definitieve Programma kunnen we met de 1e tranche projecten (2026-2035) richting de uitvoering. Jaarlijks informeren wij het AB over de voortgang van het programma, de uitvoering van de maatregelen en de bijbehorende financiële ontwikkelingen.

5.2 Externe communicatie:

Voorafgaand aan de terinzagelegging van het ontwerp Programma Howabo zijn inwoners, organisaties en medeoverheden op verschillende manieren betrokken bij de totstandkoming van het ontwerp. Maatschappelijke organisaties (ZLTO, NM, BL, BPG en SBB) zijn gedurende de planvorming betrokken. In overleg hebben zij meegedacht over kansen, zorgen, aandachtspunten en de impact van maatregelen op de omgeving. Hun kennis en inzichten zijn meegenomen bij de verdere uitwerking van het ontwerp Programma Howabo.

Daarnaast hebben ruim 2.000 inwoners meegedacht via een online raadpleging. Zij gaven een duidelijk advies: zorg dat de regio 's-Hertogenbosch zo snel mogelijk beter beschermd is tegen hoogwater, en werk hierbij goed samen. De meeste inwoners kozen voor snelle, technische oplossingen. Deze kosten wel ruimte en geld, maar verkleinen het risico op overstromingen aanzienlijk. Intensieve afstemming heeft plaatsgevonden met alle acht betrokken SOK-partners ('s-Hertogenbosch, Vught, St-Michelsgestel, Boxtel, Heusden, PNB, RWS en WS Aa en Maas). De stuurgroep Howabo heeft ingestemd met de doorgeleiding van het Programma voor besluitvorming van de waterschappen.

Het ontwerp Programma Howabo lag van 14 april tot en met 27 mei ter inzage. Iedereen kon een zienswijze indienen. We hebben de terinzagelegging bekend gemaakt via officiële bekendmakingen op overheid.nl, we hebben het gedeeld op onze websites (www.aaenmaas.nl en www.dommel.nl), via onze digitale Howabo-nieuwsbrief, artikelen in regionale dagbladen, interviews op radio en tv op regionale omroepen, sociale media en lokale huis-aan-huisbladen. Daarnaast organiseerden we in mei meerdere inloopbijeenkomsten in de regio, zodat inwoners op verschillende momenten en locaties konden binnenlopen. We boden de informatie zo laagdrempelig mogelijk aan (met een uitlegvideo en publieksvriendelijke samenvatting over het programma). De verschillende inloopmomenten zijn goed bezocht door circa 240 belangstellenden en betrokkenen en heeft geleid tot waardevolle gesprekken.

Na het definitief vaststellen door het AB wordt het Programma Howabo bekend gemaakt in het Waterschapsblad (via de wettelijk verplichte Landelijke voorziening bekendmaken en beschikbaar stellen (LVBB)). Tegen de vaststelling van het Programma HOWABO staat geen beroep open. Mogelijkheden voor inspraak en rechtsbescherming zijn aan de orde bij vervolgprocedures waarin concrete maatregelen juridisch worden vastgelegd.

Na vaststelling van de Nota van Zienswijzen, het Programma Howabo en de planMER worden indieners geïnformeerd over het besluit van het AB en ontvangen zij de beantwoording in de vorm van de Nota van zienswijzen.

Daarnaast informeren de beide waterschappen inwoners, belangenorganisaties, medeoverheden en andere betrokkenen over de vaststelling van het definitieve Programma Howabo via een persbericht in regionale dagbladen en lokale huis-aan-huisbladen en via de eigen communicatiekanalen, waaronder de websites, nieuwsbrief en sociale media.

5.3 Bestuurlijke evaluatie:

Het Programma is voor de waterschappen zelfbindend. Het programma bindt in inspanningszin, niet in de zin dat elke maatregel onverkort en ongewijzigd moet worden uitgevoerd.

De uitvoeringstermijnen van de verschillende projecten lopen uiteen. Om de samenhang binnen het programma te behouden, sturen we op programmaniveau bij. Ieder jaar monitoren we op doelniveau en elke zes jaar herijken we het totaal. Waar mogelijk sluiten we daarbij aan op het tijdspad van de WBP programma's en de kwantitatieve monitoring van de Howabo-opgave via de watersysteemtoetsing.
Op basis van de jaarlijkse en zesjaarlijkse evaluatiemomenten kan waar nodig worden bijgestuurd. In de Stuurgroep Howabo worden deze keuzes gezamenlijk gemaakt, zodat de samenhang binnen het programma geborgd blijft en – indien noodzakelijk – gezamenlijke aanvullingen kunnen worden vastgesteld.

Leeswijzer bij de bijlagen:
Bij het Programma Howabo horen diverse bijlagen die gezamenlijk inzicht geven in het programma, de doorlopen mer procedure, de behandeling van de ingediende zienswijzen en het doorlopen besluitvormingsproces.
Voor de besluitvorming zijn met name bijlage 1 (Programma Howabo), bijlage 3b (bestuurlijke samenvatting Nota van Zienswijzen) en bijlage 4c (bestuurlijke samenvatting MER-advies inclusief reactie) van belang. De overige bijlagen bieden nadere onderbouwing en achtergrondinformatie.

Bijlagen:
Bijlage 1: Programma Howabo, Hoogwater Aanpak Brabant-Oost (incl. samenvatting).
Bijlage 2: Samenvatting effectbeoordeling en (link naar) PlanMER.
Bijlage 3a: Nota van Zienswijzen Programma Howabo en PlanMER
Bijlage 3b: Bestuurlijke samenvatting Nota van Zienswijzen
Bijlage 4a: Advies Commissie mer
Bijlage 4b: Persbericht Commissie mer PlanMER advies
Bijlage 4c: Bestuurlijke samenvatting MER advies inclusief reactie
Bijlage 5: Overzicht besluitvorming
Bijlage 6: Samenvatting financieringsstrategie